

L'HARMONIA DE LES FORMES

Jordi Cervelló

L'harmonia de les formes és el títol d'una obra simfònica que vaig compondre entre el 1999 i el 2000 per encàrrec del Museu de la Ciència de Barcelona, avui conegut com a Cosmocaixa. L'encàrrec me l'havia fet el seu director i bon amic meu Jorge Wagensberg, i anava destinat a il·lustrar una exposició que va tenir lloc l'any 2000 sota el títol *I després va ser la forma...*

És ben sabut que la natura es manifesta a través de les formes i que és a partir de l'esfera que en sorgeixen d'altres que evolucionen cap a models més complexos que es van repetint. Segons Wagensberg, són vuit les formes matemàtiques més freqüents a la natura, així que també vuit són els moviments de la meua obra *L'harmonia de les formes*: el cercle (o esfera), l'angle, l'espiral, l'hèlix, la paràbola, l'hexàgon, l'onda i els fractals.

Era un procés creatiu nou per a mi, però a la vegada molt emocionant. Descriure en música cada forma, les seves funcions, com neix i desapareix... era tot un repte. Vaig haver de canviar el meu *xip* musical per emprendre una mena de viatge interplanetari. Abans, però, de decidir-me a començar la partitura, Jorge i jo vam mantenir moltes converses sobre el tema. No es tractava de simple geometria el que jo havia de *transcriure* sinó que havia d'extraure el significat científicopoètic de cada forma, allò que em suggeria cadascuna d'elles. Jorge, a més de físic, era un gran pedagog alhora que un gran amant i coneixedor de la música. Em va sorprendre la manera en què m'anava explicant cada forma, amb exemples entenedors i perfectament aplicables al llenguatge musical. No vaig trigar gaire a adonar-me de la viabilitat de la seva idea per crear una obra simfònica de caire descriptiu i humana a la vegada. Per a cada forma havia de trobar l'expressivitat adequada, una estètica d'acord amb la meua personalitat musical, aprofitant que podia comptar amb els màxims recursos tècnics i tímbrics que ofereix un conjunt simfònic. L'estètica, per tant, varia de forma a forma: el cercle (1) i l'ona (7) tenen un caràcter impressionista i lleuger. L'angle (2), l'espiral (3) i l'hèlix (4) tenen un toc dramàtic i misteriós. La paràbola (5) és de caràcter irònic i divertit. L'hexàgon (6) és un scherzo també amb un cert toc burlesc i els fractals (8) són una fusió d'estètiques diferents.

Instrumentació

És l'habitual d'un conjunt simfònic, tot i que canvia a cada moviment, sobretot pel que fa a la percussió. A més dels timbals, utilitzo 11 instruments de so indeterminat (gong, *tamburo*, *gran cassa*, *frusta*, tam-tam, etc.). També hi tenen un paper important la campana, la celesta, el glockenspiel, la marimba i l'arpa que només apareix a "L'ona".

1) El cercle o esfera

Com he dit abans, el cercle és la forma originària, la que engloba totes les altres. El sol, la terra i altres grans planetes són esfèrics. I és també la forma més freqüent a la natura: les llavors són esfèriques, així com molts ous d'animals, els fruits, les pilotes, etc. Musicalment, represento el cercle mitjançant un moviment oscil·latori i de caràcter suau: comença amb una escala descendent de la flauta. Després d'una introducció breu, el moviment es desenvolupa amb una successió de tresets suaus que circulen lleugerament, amb el suport d'una melodia simple de caràcter gregorià a càrrec dels instruments de vent. A la part central hi ha un moment d'interrogació al qual la marimba i la celesta confereixen un aire misteriós.

2) L'angle

L'angle penetra i concentra la força en un punt. És agressiu i així és la música, tot i que el moviment comença amb un tema ingenu a càrrec del clarinet. Un llarg pedal de tota la corda a la nota do serveix per endinsar-nos en un clima penetrant i violent en què destaquen els tresets en picat. Després d'un cop fort i sec de tota l'orquestra, emergirà enmig del silenci la campana, la llarga ressonància de la qual ens condueix a una conclusió lenta i misteriosa.

3) L'espiral

Aquesta forma comença com si es tractés d'un estudi. El caràcter d'estudi és molt freqüent en la meua música ja que, durant molts anys, vaig abordar aquesta tècnica obligada de progrés amb el violí. A Xostakóvitx, també li agradaven les figuracions escolàstiques. Després d'una introducció breu, l'espiral s'installa en una atmosfera de caràcter romàntic. Tot seguit, es produeix una mena d'empaquetament que consisteix en un apropament lent i progressiu entre el registre sobreagut i el greu que culmina en un acord central com si fos un bloc de caràcter dramàtic. De nou, uns compassos a mode d'estudi abans de procedir al desempaquetament lent i progressiu cap al greu i el sobreagut.

4) L'hèlix

Comença també amb caràcter d'estudi. Tresets ràpids en lligat serveixen com a introducció. Dos moments suspensius preparen el remolí constant en què, a poc a poc, intervé tota l'orquestra. Un cop fort i sec posa fi a aquesta secció per instal·lar-se en un passatge de caràcter intimista en el qual sobresurt la flauta. D'aquest, n' emergeix el darrer efecte, el d'un tornado que voleteja i va del registre greu al sobreagut conclouent amb un solo de violí que desapareix en l'espai.

5) La paràbola

Canvia el clima de la música. Del misteri i el dramatisme passem a la ironia. Un ritme constant de 3/4 de negres picades, a càrrec de la corda, estableix la base rítmica de tot el moviment. Aquesta base juga amb un diàleg de solos de vent com el flautí, la flauta, l'oboè i el clarinet. La paràbola al complet es produeix en dos moments amb un glissando subtil; ascendent amb els violins i el glockenspiel, i descendent amb els violoncel·ls.

6) L'hexàgon

També és en ritme ternari, el més adequat per il·lustrar aquesta forma. És més dinàmic que la paràbola i no m'avergonyeix reconèixer que em vaig inspirar en el famós scherzo d'*El somni d'una nit d'estiu* de Mendelssohn. És com una progressiva pavimentació d'hexàgons, de caràcter una mica burlesc, fins a arribar a un gran hexàgon, que després de la seva accentuada presència, amb tota l'orquestra en *fortissimo*, anirà minvant el so fins a desaparèixer. Un solo de violí en *pianissimo*, tot just perceptible, posa el punt final al moviment.

7) L'ona

És el moviment més subtil de tots. De seguida em vaig imaginar un mar plàcid i lleugerament onejant. Onades delicades i pacífiques que arriben a la riba suaument. És de caràcter impressionista i és l'únic moviment en què participa l'arpa. Comença amb dos solos de flauta i clarinet amb un toc de caire oriental. Dibuixos suaus de la celesta i la marimba intercalats amb ressonàncies, també molt suaus, del tam-tam i el gong li confereixen l'atmosfera etèria que jo volia.

8) Els fractals

Constitueixen el moviment final i el més complex. És com un compendi de tots els altres. S'inicia amb un to misteriós que s'anirà esvaint fins a conduir-nos a la reflexió. A poc a poc, comença el procés fractal que va omplint l'espai gradualment amb breus fórmules intervàliques fins a arribar a una gran estructura. Va ser un encert la idea de Jorge en suggerir-me que pensés en un arbre, en la seva silueta, en el dibuix de les seves branques que, alhora, es reproduïen a les fulles. Aquest va constituir l'exemple més poètic per il·lustrar la darrera forma. Petites cèl·lules rítmiques augmenten progressivament fins a un ple orquestral de caire dramàtic, subratllat per forts accents de la *gran cassa*. La música anirà perdent volum fins a perdre's en un clima crepuscular.

D'aquesta obra existeix un CD de la Fundación Autor amb l'Orquestra Simfònica Acadèmica de Sant Petersburg, dirigida per Alexis Soriano. La gravació es va realitzar a la Sala Gran de la Filharmònica de Sant Petersburg entre els dies 10 i 14 de març de 2003.